

(ծաղրելով՝ ձեռացնում է ներքինու շարժումներն ու խօսելը): Համ-բամ-բամ-բամ-բամ... Թշերը կախ ընկած՝ դողդողում էին, աչքերը ճաճապացնում էր... (աչքերը կկոցում է): Համ-բամ-բամ-բամ-բամ-բամ-բամ-բամ... (Շարունակում է կուշտ-կուշտ ծիծաղել: Յանկարծ լրջութեամբ եւ զայրոյթով): Մինչեւ որ ծիծաղիցս ուռքի կը դայի, նա առաւ ու դուռը վրաս փակեց: Երեւակայի՛ր, հայրիկ: Սկսեցի ծեծել, աղաղակել, բարկանալ... Թէ մի ներս կը մտնէր, ես նրան ցոյց կը տայի, թէ ինչ է նշանակում Գայիա-նէի, իշխանի աղջիկ Գայիանէի երեսին դուռը փակել: (Հպարտօրէն ձակատը կնճռելով՝ խտաճայեաց նայում է շուրջը: Օճար-բէլը նայում է աղջկանն, անասելի վշտով եւ հիացքով): Ես այնպէս բարկացայ, որ քունս տարաւ: Երկամ քնած էի... և տեսայ երազում—ձի էի նստել ու եղջերուի ետեից ընկած՝ թռչում էի այնտեղ, մեր Շինդի սարերում... և եղջերուն, ասես թէ մօտ, շատ մօտ էր, ես էլ հէնց այն է համանելու վրայ էի,—մէկ էլ տեսնեմ ձիուս առաջ ցցուեց այդ հաստիկ համ-բամ-բամ-բամ-բամ-բամ-բամ... ձիս խրանեց. ես ցնցուեցի... ու յանկարծ զարթնելով՝ սկսեցի կանչել—Հիւսի, բռնի՛ր... Դա իմ սիրած սև բարակն է, յիշում ես: Դու դեռ նոր այնպէս գովում էիր նրան... Նայեցի—հիւսի Հիւսի կար, հիւսի եղջերու. կողքին նստած էր միայն պառաւ Մայկօն... Սկսեցի աչքերս տրորել. բան չէի հասկանում: Իսկ Մայկօն սկսեց էլի իր քարոզները: (Հեղնելով ձեռացնում է): Սիրական աղջիկս, դու հիմի թագուհի պիտի լինես: Դու հիմի ծածկած երեսով պիտի մարդկանց երևաս: Հայրդ հրամայել է, որ էլ չվազվզես: Դու հիմի ծանր քայլերով պիտի ման գաս. դու պիտի տանը նստես. դու պիտի... Լսում էի, լսում—ու մէկ էլ՝ մի ոստիւնով թռայ պատուհան: Ծած նայեցի՝ բարձր էր. իսկ պատուհանի առաջ, տեսնեմ, մի հին ընկուզենի: Մայկօի անի անեղն ու ընկուզենու վրայ թռչելս—մէկ եղաւ: Շուտ եկայ ու ձայն տուի—դէ, հիմայ բռնի՛ր, Մայկօ: Ծառից վայր իջայ, հետքերը կորցնող նապաստակի պէս ծառուղուց ծառուղի մը-տայ, թփից թուփ անցայ—և անհ քեզ մօտ եմ (զրկում է նրան): Դիւ ես հրամայել, որ ինձ չթողնեն սենեակից դուրս գալ: Դիւ: Չեմ հաւատում: Իսկ ինչի՞նչ Մայկօն ասում է, որ ես թագուհի եմ դառնալու: Ի՞նչ պէտք է անեմ թագուհի դառնալու համար: Շուտ կը լինի այդ: Ճշմարիտ է, որ դու այստեղ թագաւորիցն էլ մեծ ես: Ի՞նչ ես լուել, հայրիկ. ինչի՞ ոչինչ չես ասում, հայրիկ:

Օճար-բէլ. Այո, դու թագուհի կը լինես, Գայիանէ, արար-աշխարհի հզօր թագուհի:

Գայիանէ. Ա՛խ, ի՞նչ լաւ կը լինի:

Օթար-բէկ. Միայն պէտք է ականջ դնես իմ խօսքին, Գայիանէ: Դու տղայ չես, դու հասակ առած աղջիկ ես, պէտք է մոռանաս քո այդ տղայական սովորութիւններդ—ձի նստելը չէրքէզի նման, գլխապատառ ձի չափ գցելը, որսի գնալը:

Գայիանէ. Ի՞նչ եմ անում ես թագուհի դառնալը, քանի որսի գնալ չպիտի կարողանամ:

Օթար-բէկ. Դու դեռ անխելք ես, Գայիանէ: Ի՞նչ եմ անում: (Յանկարծ սկսում է բղաւել) Հմարդ եմ, թէ՞ ոչ: Այդ հիվ էքեզ սովորեցրել—մէկ խօսքիս հարիւր պատասխան ես տալիս: Հմարդդ եմ, թէ՞ ոչ: (Գայիանէն վախեցած՝ յետ է քաշում եւ լայն բացած աչքերով նայում է հօր վրայ: Օթար-բէկն ամբողջ հետազայ խօսակցութիւնըն առաջ է տանում խօսքի եղանակը հետզհետէ մեղմացնելով, համարեա զսպած հեկեկանքների հասցնելով) Մայկօն քեզ ասել է, որ ես հրամայել եմ տանը նստես, երեսդ ծածկես, իսկ դու... դու պատուհանից դուրս ես թռչում: Թռչում ես, ի՞նչ է, որ ծառից ծառ ես թռչկոտում:

Գայիանէ. (Լրջախոհ) Ոչ, ես թռչուն չեմ, բայց տանն էլ փակուած չեմ նստի: Իսկ այս ծածկոցը... այս... Ի՞նչ է, ուզում ես, որ շունչ քաշել չկարողանամ... այ քեզ ծածկոց (պատռտոքում է):

Օթար-բէկ. (Ապշած, ձեռները ծնկներին խփելով) Ա՛խ, դու... Ի՞նչպէս ես համարձակում:

Գայիանէ. Ես մեռել չեմ: Միայն մեռելների երեսն են ծածկում:

Օթար-բէկ. (Աշխատում է ահաւոր լինել, բայց ականայից զիսկած նայում է աղջկայ վրայ) Ես քո ձեռք ու ոտքը կը կապեմ: Ես քեզ նկուղը կը գցեմ, որ մկների կերակուր դառնաս:

Գայիանէ. Էլ ինչհիւ նկուղը: Ա՛ռ հւ սպանիւր (իրար են նայում):

Օթար-բէկ (Նրկար պառկայից յետոյ) Դէ, լաւ, լաւ. թող քո այդ կամակորութիւնը: Մօտ արի... Ականջ դիր, ինչ որ ասելու եմ:

Գայիանէ. (Առանց մօտենալու) Ասա:

Օթար-բէկ. Քիչ առաջ, Գայիանէ, դու ինձ հարցնում էիր—ճշմարիտ է, որ ես այստեղ թագաւորից էլ մեծ եմ: Թագաւորից մեծ չեմ, զաւակս, բայց էլի ես մեր իշխաններից ամենամեծն ու ամենազօրեղն եմ: Իսկ ինչհիւ: Որովհետեւ ես միշտ խելքով եմ բան բռնել: Ես միշտ աշխատել եմ, որ իմ վիճակը լաւ լինի ե... ե... ահա տեսնում ես: Ի՞նչպէս լաւ է: Յիշում ես դու պապիդ, Մուխրանի բառոնին: Ի՞նչտեղ է այժմ

այդ ծերունին: Նա ապրում է Իմերէթում, — և վա՛յ այն ապրե-
լուն: Իսկ ի՞նչ տեղ է Գուլբաաթ ծիցան: Գլխատուած է: Ի՞նչ
տեղ է Օրբելեանը: Ի՞նչ տեղ է Սմբատը: Նրանք անտուն-ան-
տէր թափառում են սարերում ու աւազակութիւններ են անում:
Իսկ միւսները: Ոմանց տուն ու տեղն է աւերուած. ոմանք էլ՝
կեանքները ահ ու դողի մէջ՝ ծառայում են... Ասենք, ես էլ
երբեմն... Բայց դա քո գիտնալու բան չէ... Այն ինչ՝ եթէ ես
բարկանամ, ես կարող եմ, հում էլ ուզում եմ, խեղդել, կախել,
գլուխը կտրել: Դու կարծում ես, դա քեզ բան է: Իսկ ինչո՞ւ
եմ ես այդ իրաւունքը վայելում: Որովհետեւ ինձ սիրում են
թագաւորն ու թագուհին: Ա՛յ, թագուհին՝ որ թագուհի է — ես
քեզ տանելու եմ նրա մօտ — նա էլ ուրիշների առաջ միշտ ե-
րեսը ծածկած է դուրս գալիս: Որովհետեւ կնկայ համար ամօթ
է երեսը բաց ման գալ:

Դայիանէ. Ինչի՞ է ամօթ: Մենք ձեզանից սիրուն ենք:
Դուք հօ չէ՞ք ամաչում: Իսկ թէ տեսնէիք շատ անգամ ի՞նչ ե-
րեսներ էք ունենում — օ՛հ Տէր Յիսկա-Քրիստոս:

Օթար-բէկ. Ի՞նչ ես հէնց Քրիստոս հա Քրիստոս... Աս-
տուած մէկ է ամենքի համար... մեզ համար էլ... քեզ համար
էլ... ամենքիս համար էլ... Ասան Ալլան, Ալլան ասան:

Դայիանէ. (Վիրաւորուած) Ի՞նչ է, ես թուրքի աղջիկ եմ:

Օթար-բէկ. (Սկսում է բղախ) Վարդապետ ես գլխիս, ի՞նչ
է, որ այդպիսի բաների մասին դեռ դատողութիւններ էլ ես
տալիս: Ի՞նչպէս հրամայում եմ, սոնպէս էլ աղօթք արա:

Դայիանէ. Ձէ, հայրիկ, մեղմո՛յ կ'ասես: Ես այդ անել չեմ
կարող: Աստուած ամենքից մեծ է, Նա հօրից էլ մեծ է: Ձեւ
հաւատում, հարցրու Մայկօին: Ես շատ եմ սիրում քեզ, հայ-
րիկ: Դու ինձ շատ բաներ ես ընծայել, — և՛ ձի, և՛ որսկան շներ,
և՛ ահա այս գեղեցիկ շորը, և՛ այս մանեակը, և՛ էլի շատ
բաներ... Բայց Աստուծոյ մասին, հայրիկ, Մալկօն քեզանից
լաւ գիտէ:

Օթար-բէկ. (Պոռում է) Ո՞նց թէ ինձանից լաւ... Ո՞վ է
ինձանից լաւ:

Դայիանէ. (Վստահ) Մայկօն: Նա ինձ միշտ ասում է —
տղամարդկանց գործը պատերազմն է: Ա՛յ, քո հայրն, ասում է,
նշանաւոր զօրավար է: Տղամարդիկ ժամանակ չունեն աղօթե-
լու, ասում է: Իսկ մենք՝ կանայքս՝ համ մեզ համար ենք աղօ-
թում, համ նրանց համար: Ա՛յ, հայր-Մաբան էլ, նա սուրբ մարդ
է, թէև էլի որսորդ է, մի հասարակ էլ շուն ունի, բոլորովի՛ն
հասարակ, բայց զարմանալի՛ արագավազ, ասես կայծակ լինի:

Օթար-բէկ. Ի՞նչտեղ ես տեսել դու այդ Սաբային: Ի՞նչտեղից ես դու նրան ճանաչում:

Գայիանէ. Նա թափառում է: Սեփական եկեղեցի է ունեցել, Աստուած վկայ. այլեւ ես: Այժմ անտուն-անտեղ է և թափառում է: Նա ասում է, ուր էլ Տէր մեր Յիսուս-Քրիստոսը աչք է գցում, այնտեղ իսկոյն եկեղեցի է բանում. միայն մենք այդ եկեղեցին տեսնել չենք կարողանում, որովհետեւ մեղաւորներ ենք: Նա ասում է, այժմ այնպիսի ժամանակներ են, երբ պէտք է աղաչել Տէր Յիսուս-Քրիստոսին, որ նա շուտ-շուտ իր աչքը գցի Վրաստանի վրայ, որովհետեւ մերոնք էլ մոռացել են իրանց Աստծուն և փողի համար կամ երկիւղից ծախել են նրան պարսիկներին: Ի՞նչպէս ես դու այդ թոյլ տալիս, հայրիկ: Սաբան հէնց որ մի տեղ կանգ է առնում, իսկոյն հանում է գիրքը, քար լինի թէ կոճղ՝ ծածկում է թաշկի-նակով և աղօթք է անում: Բայց նա շատ քաջն է: Մի անգամ ես ճանապարհս կորցրել էի, հեռացել որսկան շներեցաւ: Մէկ էլ տեսնեմ մի վարազ, մի ահագին, գարհուրելի վարազ, դունչն ամբողջապէս փրփուր կոխած՝ յարձակուեց վրաս: Ձիս ծառս ելաւ և ինձ գետին գլորեց: Մտքումս ասացի—կորւոր, Գայիանէ: Այդ րոպէին՝ հրտեղից որտեղ էր, տեսնեմ, Սաբան, ասես երկնքից ընկաւ կամ գետնից բսաւ: Դանակն հանելն ու վարազի աշտեղին (ցոյց է տալիս սիրտը) կպցնելը մէկ եղաւ. վարազին տակը դրեց, ես էլ վեր թռայ տեղիցս և օգնեցի նրան: Սաբան շուտ-շուտ է գալիս մեզ մօտ՝ Շինդ: Իսկ քեզանից նա վախենում է, թէպէտ ես նրան միշտ ասում եմ, որ դու միայն սաստիկ բղաւել ես սիրում, բայց ոչ ոքին ձեռք չես տալիս:

Օթար-բէկ. Լո՛ւր (անցուղարձ է անում սաստիկ շփոթուած) Լսի՛ր, Գայիանէ: Ձի նստել է, որսի գնալ է, Սաբային ճանաչել է—այդ բոլորը պիտի մոռանաս, այդ բոլորին պիտի վերջ տաս: Վաղը չէ, միւս օրը քեզ տանելու եմ թիֆլիս: Եւ եթէ դուր գաս թագաւորին ու թագուհուն, նրանք քեզ կ'ուղարկեն Իրան, շահն-շահի ապրած երկիրը: Փաթիշահը կ'սուրհան կ'առնի քեզ, և այն ժամանակ ինքդ կը լինես Իրանի ու Վրաստանի թագուհին և հօրդ տիրուհին:

Գայիանէ. (Ուշ ու միտքը լարելով) Իրանի թագուհի՛: Փաթիշահի կի՛ս: Ի՞նչտեղ է Իրանը: Ո՞վ է փաթիշահը: Ես չեմ ուզում... ես չեմ ուզում...

Օթար-բէկ. (Շտապով) Դու կ'ապրես ոսկեղէն պալատում. դու կը պառկես մետաքսէ ու թաւշէ անկողնում: Հարիւրաւոր ստրկուհիներ կը խոնարհուեն քո ոտքերի առաջ և կը սպասեն քո հրամանին. մարգարտաշիթ շատրուաններ գովութիւն ու

Թարմութիւն կը ծաւալենք զո պարտիզում, իմ հոգիս, իմ ճերմակ վարդա:

Մայկօ. (Բնմի ետեւից, ծառուղուց) Գայիանէ, հոգիս... Գայիանէ, ի՞նչտեղ ես:

Գայիանէ. (Ցնցուելով) Վա՛յ, Մայկօն է: Հայրիկ, չասես, որ ինձ տեսել ես (Փախչում է՝ ապշած Օթար-բէկին ընդհատելով «սպասիր» խօսքի վրայ):

Օթար-բէկ. Ամենքն էլ վախում են ինձանից... միայն նա է, որ չի վախենում: Ա՛խ, աւելի հեշտ կը լինէր... (Հեւալով՝ ճիւղուղուց դուրս է վազում Մայկօն — մի փոքրիկ եւ բաւականին հաստիկ պառաւ. հագած ունի սեւ շոր եւ վրան զցած սպիտակ չադրա):

III

Մայկօ. Գայիանէ, Գայիանէ... Ա՛խ, ողորմած պարոն:

Օթար-բէկ. (Յուզմունքը ծածկելու համար՝ դէպքից օգտւում է եւ սկսում է պոռալ) Այդպէս ես նայում աղջկանս, քաւթնու: Ի՞նչպէս համարձակուեցիր դուրս թողնել նրան սենեակից:

Մայկօ. Ի՞նչ անեմ, որ ջուրն ընկնեմ. թեւր հօ չունիմ, որ նրա ետեւից հասնեմ: Ի՞նչտեղ է նա, իմ աղաւնիկս: Շատ թոթաւցիր, վանդակում են ուզում փակել քեզ, այ իմ տատրաւկըս, այ իմ ալ-վարդս (լաց է լինում):

Օթար-բէկ. Հասիր յետեւից. նա այս կողմը փախաւ: Թէ որ էլի թողել ես նրան տնից դուրս գալ, ես քեզ...

Մայկօ. (Զէնը գլուխը զցած) Իմ լմլ ու զմրոթա: Ի՞նչտեղ ես, Գայիանէ, Գայիանէ. (Տեսնում է, եւ դեռ երկար լսւում է հետուից նրա կանչը) Գայիանէ ջա՛ն...

Օթար-բէկ. Զէ, պէտք է վերջ տալ այս բոլորին: Բեսօ (նկրս է մտնում Բեսօն):

IV

Օթար-բէկ. Սուրամից եկող չկա՛յ դեռ:

Բեսօ. Հէնց նոր չափարն եկաւ: Բեռները ճանապարհին են: Զարմա՛նք բան է, ես իմ Աստուածը: Սուտ չի ասած — լաւ որ հուպ տաս, բարից էլ գինի կը կաթի: Անանուրից երեք ձի են բերել: Մարդ ասի՝ ի՞նչտեղից են ճարել: Իսկ կոյսաղջկերք դեռ չեն գտել, տէր իմ: Ախր ասում էի, կոյսա-աղջկերքն հատել են մեղանում:

Օթար-բէկ. Միենոյն է: Հրամայիր, որ սայլերը գորգերով ծածկեն, պահապաններն ու ձիաները պատրաստ լինեն: Լու-

սաբացին ճանապարհ ենք ընկնելու Թիֆլիս: Ի՞նչտեղ են ձիա-
ները: Լաւերն են:

Բեսօ. (Հիացմունքից աչքերը խփելով) Գիշն չունեն:

Օթար-բէկ. (Աշխոյժ ստացած) Զափարնէրն են ճարել:

Բեսօ. Ձէ, բերողները մերոնցից են. վեց հոգի են: Մէկը՝
մի աչքը բոռ ծերունի է. մնացածները՝ ջահիլներ են: Ծերուն-
ին ուզում է քեզ տեսնել, տէր իմ, և խնդրում է, որ ձիանե-
րին յետոյ մտիկ տաս, երբ որ կը հանգստանան: Ես նրանց
ջոկ ախոռ տարայ: Բերողները շատ են վախենում, որ աչքով
տուտղ չլինի: Նրանցից երեք հոգի մնացին ձիաների մօտ, իսկ
ծերունին և երկու ջահիլ տղերքը քո հրամանին են սպասում,
որ քեզ տեսնեն:

Օթար-բէկ. Կանչիր, գան (Բեսօն դուրս է գնում):

Օթար-բէկ. (Մենակ, ծանր հառաչում է եւ խորին մտախոհու-
թեան մէջ ընկած՝ դանդաղ դիմում է դէպի տերրասը) Ա՛խ, ա՛խ, ա՛խ:
Բեմի խորքից ներս են մտնում Բեսօն, Գլխա Անանիան, որին հետեւում
են Էրեկէն եւ Դաթօն):

V

(Գլխա Անանիա—մի աչքը կոյր է, միրուքը կարծ ու սպիտակա-
ւուն, բեղերը խոշոր, հարթ խուզած, քունքերի վրայ փոքրիկ զիլիֆներ
(մազէ փնջիկներ): Էրեկէ—երիտասարդ, քսանեւերկու տարեկան: Դաթօ—
քսանեւերոս տարեկան: Էրեկէն՝ շիկահեր, կապոյտ ու մտորուն աչքերով.
միրուքն ու բեղերը նորաբոյս եւ շիկաւուն: Դաթօն՝ թուխ մազերով ու
միրուքով):

Անանիա. (Գլխին առնելով ու զլուխ տալով) Փառք ու աջո-
ղում մե՛ծ պարոնիս:

Բեսօ. (Անանիային) Գդակդ ծածկիր, քոն շուն: Մի չկարո-
ղացան էդ բռի գեղացիներիդ շնորհք ու քաղաքավարութիւն
սովորցնել:

Անանիա. Թէ որ մեր պարոնի ողորմածհոգի հայրը կեն-
դանի կը լինէր, նա քեզ կը սովորցնէր, թէ հնց են գդակը
գլխին խօսում:

Օթար-բէկ. Ի՞նչտեղից ես, ա՛յ մարդ. հիվ ես:

Անանիա. Անանուրի կողմերիցն եմ, պարոնս: Գեղի տա-
նուտէր եմ. անունս՝ Անանիա է, աղջանունս—Գլխա:
Զափարնեղ վրազ—վրազ եկան գեղը, հրաման բերին, որ երեք-
օրուայ մէջ երեք ձի ու երեք աղջիկ ճարենք: Ձիեր ճարեցի-
ու բերի. ամենալաւներն են: Համա սիրուն աղջկերք ճարել չը-
կարողացայ, ողորմած պարոնս: Սիրուններին, ի՞նչ կար ու չը-

կար, դեռ անցած տարին եկան ու թիֆլիս տարան. իսկ գէշերին հէնց էդ տարին քո չափարները բաժան-բաժան արին իրար մէջ:

Օթար-բէկ. (Խստուժեամբ յօնքերը կիտելով) Ինչէր ես դուրս տալիս, ծերո՜ւկ:

Անանիա. հարցրո՛ւ ծառաներիդ, պարո՞նս: Սուտ ասելու ի՞նչ ունեմ: Ամբողջ Անանուրը ման գաս, մի շէնք ու շնորհքին աղջիկ չես ճարի: Որդկերանցս պսակել էի ուզում—հարսնացու չգտայ: Էնպէս էլ մնացին անպսակ, անկնիկ: Հիմի բերել եմ նրանց քո կամքին ծառայեցնելու: Մի ժամանակ էլ ես էի քո հօր ծառայում, հիմի էլ որդկերանցս եմ մեծացրել քեզ համար: Թող նրանք էլ քեզ ծառայեն իրանց ուժով ու քաջութիւնով (զլուխ է տալիս):

Օթար-բէկ. (Դոճունակութեամբ ոտից-զլուխ դիտում է երիտասարդներին: Դիմելով Դաթօին) Անունդ ի՞նչ է. դու մեծն ես:

Դաթօ. (Դրակր հանելով) Դաթօ, տէր իմ:

Օթար-բէկ. Իսկ քո անձը... Սպասի՛ր: Սա քո որդի՞ն է, ծերո՜ւկ:

Անանիա. (Մէկ աչքը յառած Օթար-բէկին) Որդի՛ս է, ողորմանձ պարոն:

Օթար-բէկ. (Զի կարողանում աչք սլոկել Էրեկլէի երեսից) Հարազմտ:

Անանիա. Հարազմտ, պարոնս:

Օթար-բէկ. Անկարելի բան է:

Անանիա. (Քմծիծաղ) Հարցրո՛ւ պառաւիս, ողորմանձ պարոն: Ո՛վ գիտի, կարելի է, նա քեզ մի ուրիշ բան խոստովանի: Իսկ ինձ հաւատացնում էր, որ իմն է:

Օթար-բէկ. Անունդ ի՞նչ է, տղա...

Էրեկլէ. Էրեկլէ, տէր իմ:

Օթար-բէկ. Քանի տարեկան ես:

Էրեկլէ. Քսանուերկուսի մէջ եմ, տէր իմ:

Օթար-բէկ. (Անանիային) Դու քրիստոնեայ ես, ծերո՜ւկ:

Անանիա. Ինձ միլտել են, պարոնս, դեռ քո ողորմածնոգի հօր օրով:

Օթար-բէկ. Գիտեմ, գիտեմ, ի՞նչ պտուղներ էք անանուրցիներդ: Դուք ծածուկ տէրտէրներ էք պահում, ապաստան էք տալիս ճշմարիտ հաւատի թշնամիներին: Տղերքդ էլ քրիստոնեայ են:

Դաթօ եւ Էրեկլէ. Քրիստոնեայ ենք, տէր:

Օթար-բէկ. Ի՞նչ հաւատի որ տէրն է, այն հաւատի էլ ծառաները պիտի լինեն: Քո քաւթառած հոգուն, մէկ է, չես

օգնի: Ասենք, մեծ մարգարէն պէտք էլ չունի, որ դրախտը լցնի քեզ պէս ազգութեքով: Իսկ դուք, կտրիճներ, էգուց և եթ կ'ընդունէք Իսլամը:

Էրեկլէ. Ո՛չ, տէր:

Դաթօ. Անկարելի է, տէր: Մենք երգուե՛լ ենք մեր մօրը՝ հաւատներս չփոխենք: Անկարելի է:

Օթար-բէկ. Հարիւր լաւ մտրակ ուտելուց յետոյ կ'իմանաս, որ կարելի է:

Էրեկլէ եւ Դաթօ. (Միասին) Քո կամքն է, տէր. մենք չէ՛նք կարող:

Անանիա. (Որդիներին) Ձէններդ, փոռչ-կենդանիներ, Ո՞նց էք համարձակուում մեր մեծ պարոնի կամքին հակառակել: Նա ձեզանից լաւ գիտի, թէ որ հաւատն է լաւ, որ հաւատը— վատ: Նա ինքը որ երես է շուռ տուել իր հօր, պապի, հօր պապի, իր հայրենիքի հաւատից, ասել է, թէ խղճմտանքն է այդ ուզել. (կրծքին խփելով) խղճմտանք. հասկան՞ում էք, ծալը-պակամներ, թէ ի՞նչ ասել է խղճմտանք: Ես ինքս էլ, ողորմած պարոն, թէկուզ հէնց այս րոպէիս կը փոխէի հաւատս... Բացի շլաւսից ի՞նչ օգուտ ունիմ էդ հաւատից: Համ կաշիդ են հանում, էն էլ մէկի տեղ երկուսը, համ շան պէս թակում են քեզ, համ էլ ո՛չ անուն ունես, ո՛չ պատիւ... հասկան՞ում էք, յիմարներ... Հաւատ փոխելը հեշտ է, ողորմած պարոն, միայն այ ի՞նչից եմ քաշում. միտք եմ անում—էլ ի՞նչ երեսով պիտի ես էն աշխարհում երևամ քո ողորմածհոգի հօրը: Ախար նա շիտակ աչքիս մէջը կը թքի ու կ'ասի՝ ափսոս, Անանիա, որ պարսիկները մէկէլ աչքդ հանեցին, երբ որ դու կողքիս կանգնած կուռւմ էիր, թէ չէ՛ ես էն միւս աչքիդ մէջ էլ կը թքէի: Այ թէ ինչ կ'ասի նա: Չե՞ս ամաչում, կ'ասի, դրախտ ես գնացել զըզլաշների հետ, երբ որ ես էրում ու տանջում եմ դժոխքում: Թէ որ էդպիսի բան պիտի լսեմ իմ հին, իմ սիրական իշխանից, լաւն էն է, իսկի դրախտի երես չտեսնեմ: Ի՞նչ եմ անում ես դրախտը, երբ որ քո ողորմածհոգի հայրը...

Օթար-բէկ. (Ամօթից ու զայրոյթից կաս-կարմիր) Ի՞նչ ես կպել իմ հօրը, քոռ ու խելաւ:

Անանիա. Մաղ կեանքս կպած էի նրան, իմ մեծ պարոն: Եւ Բոնց չկպչէի: Էն ժամանակ մեր վզին նստել էին ուրիշ ուղղահաւատներ՝ Ախալցխայի կողմից եկած: Նրանք էլ Ալլահ ու Մահմէդ ունէին, համա էդ Ալլահն ու Մահմէդը երևի էն չէին, ինչ որ պարսիկներինը: Եւ գլխես ինչ արաւ հայրդ. Նա թողեց իր ունեցած-չունեցածը, թողեց տուն ու տեղ, բաղ ու բաղչայ, ոչխար ու տաւար, հաւաքեց մեզ բոլորիս ու ընկաւ ան-

տառները... տեսնում ես սարերում կապուտին տուող էն ան-
տառները... Եւ հէնց որ ականջն էր ընկնում, թէ թուրքի զօրքն
այս ինչ գեղն է թալանել, իսկոյն վրայ էր պըծնում, ինչպէս
բազէն ագոռաների երամի վրայ, ճամբէն կտրում էր, գերինե-
րին ետ էր խլում, թուրքերին կոտորում էր, ողջ կողոպուտը
ձեռներից առնում ու ետ էր տալիս կողոպտուածներին:

Օթար-բէկ. Բա ի՞նչպէս է, որ ես քեզ չեմ յիշում:

Անանիա. Ի՞նչտեղից յիշես, ողորմած պարոն: Հոգսերդ
շատացել են: Ես էլ ծերացել եմ: Չեմ մոռանայ, բեզանից հե-
ռու չէի, երբ որ Սիւլէյմանը ջարդեց մեզ թիֆլիսի մօտեր-
քում:

Օթար-բէկ. (Խորը դիտելով) Սպասիր... սպասիր... կարծես
քո երեսը ճանաչա է գալիս... Ի՞նչտեղ էիր դու յետոյ, երբ
որ ես...

Անանիա. (Ընդհատելով արագօրէն) Երբ որ դու դեռ մէր
կողմն էին և կուռւմ էիր այն անիծ... մեր հիմիկուան տէրերի
հետ: Ասենք, դա շատ չքաշեց: Երկու տարի միայն... Ես վէրք
էի ստացել ու պառկած էի. ոտքս չէր առողջանում: Մի ուրիշ
բան էլ պատահեց... (աչքը շեղակի գցում է Երեկէի վրայ): Շատ
մեծ բան... Երբ որ դու գնացիր Իմերէթ, իսկ քո ողորմած հո-
գի կինը փակուեց քո բերդում, ես մի կերպ քաշէ-քաշ գալով
եկայ նրա մօտ... հէնց աչքիս առաջ մեր ողորմած Սիւլէյման
թագաւորը կտոր-կտոր արաւ կնկանդ՝ բերդն առնելուց յետոյ:
Տեսայ, որ էլ օգնել չեմ կարող... մի կերպ ազատեցի ինձ էդ
շների ձեռից... Վայ, ինչ եմ ասում, մեր տէրերի ձեռից, ու
գնացի, կորայ... իմ բանը տեսնելու:

Օթար-բէկ. Բաւական է, ծերո՜ւկ: Շատ ես սիրում տա-
կից-գլխից դուրս տալ:

Անանիա. Ի՞նչ անեմ, պարոնս: Կեանքս անցել-գնացել է,
մահն էլ մոռացել է ինձ: Բան անել չեմ կարողանում, լեզուիս
եմ զոռ տալիս: Իսկ դուք, անպիտաններ, ականջ արէք մեր մեծ
պարոնի խրատներին: Նա երկու հաւատ է փոխել: Նա ձեզա-
նից լաւ գիտի, որ հաւատն է լաւ:

Օթար-բէկ. Լո՛ւր: Էգուց կը տեսնենք: Ես ձեզ առնում
եմ ծառայութեան, միայն պէտք է քաջ լինէք և քաջ կուռէք:

Դաթօ. Ես քաջ եմ կուռւմ, տէր: Հօրս հրամանը որ չլի-
նէր, դու մեր ձիաների երեսը չէիր տեսնի, թէկուզ տասներ-
կու չափարի տեղ՝ հարիւր տասներկուսն ուղղարկէիր: (Հայրը Օ-
թար-բէկի նստից գլխով ու աչքով է անում որդուն: Դաթօն իսկոյն փո-
խում է խօսքի եղանակը) Ես չէի իմանում, տէր, որ դրանք քո
մարդիկն են: Ես կարծում էի, դրանք էլ պարսիկներ են՝ թիֆ-

լիսից ուղարկած: Իսկ քեզ, քեզ ես ու եղբայրս պատրաստ ենք քաջութեամբ ու հաւատարմութեամբ ծառայելու: Քեզ մեր սեփական կրօնքերով կը պաշտպանենք թշնամիներէից: Այդպէս է հրամայել մեզ մեր հայրը (զլուսի է տալիս):

Օթար-բէկ. (Հիանալով պատանիների վրայ) Ես էլ ձեզ կը սիրեմ, որդիքս:

Էրեկլէ. Միայն, տէր... (շփոթւում է եւ լուում):

Օթար-բէկ. (Նրա ծայրը լսելով՝ ցնցում է. ինքն իրան) Ասես թէյմուրազ թագաւորն է աչքիս առաջ... (Բարձրաձայն) Ի՞նչ է, էրեկլէ:

Էրեկլէ. (Քնքոյշ, խնուն ծայրով) Մեզ մի ուղարկիր մերոնց կողոպտելու: Մենք քեզ ենք ուզում պահպանել:

Անանիա. (Էրեկլէին) Սո՛ւս կաց, լակո՛ւտ: Ա՛յ քեզ հիմիկուան ջահիլները, պարոնս: Դո՛ւ նրանց խելքի բեր, թէ Աստուած... ախ, ինչ եմ ասում, թէ Ալլահը կը սիրես: Ինձանում էլ հալ չի մնացել: Հարիւր անգամ ասել եմ նրանց—այ յիմարներ, մեր մեծ Օթար-բէկից օրինակ առէք, թէ ո՞նց պիտի ապրել էս աշխարհում հիմիկուան ժամանակը: Նա մեր տէրերի, Սիւլէյման թագաւորի ու փաթիշահի համար իր հալալ քեռուն Նիկողոզին՝ չինայեց, սպանեց կռուի մէջ. նա իր երկու քեռորդիներին մինչև հիմի էլ փթացնում է բերդում. աներովը քշել է Իմերէթ:

Օթար-բէկ. (Ամաչելով ու զարոյթով) Դէ, բաւական է, բաւական է:

Անանիա. (Շարունակելով) Էդ դեռ ոչինչ, ասում եմ նրանց... Սաղ Գարթալինիայում երեխէքը ձէնները կտրում են, երբ որ մայրը նրանց ասում է.—Օթար-բէկը գալիս է: Ա՛յ թէ քաջը հո՛ւմ կ'ասեն: Նրա միայն անունը լսելուց՝ մարդիկ սրտանաք են լինում: Եւ դրա համար է, ասում եմ ես նրանց, որ թէ փաթիշահը, թէ Սիւլէյմանը միշտ քաղցր աչքով են մտիկ տալիս նրան և տէր ու հրամայող են կարգել մեր գլխին: Ի՞նչտեղ են մեր մնացած իշխանները: Ամենքն էլ գնացել, կորել են—կամ անտառներումն են ապրում, գազանների պէս, կամ փախստականներ են, կամ ստրուկներ... Մեղքը իրանցն է, խելք չունեն, ժամանակին ասէին—Լահ-Պլահ-իւ-Ալլահ ու սկսէին կոտորել, երբ որ թագաւորը կը հրամայէր: Խելքի բեր նրանց, ողորմած պարոն: Մենք ամենքս էլ քո ստրուկներն ենք:

Օթար-բէկ. (Լսում է՝ ասես ամպալների կարկուտ լինի վրան տեղալիս. ասպ յանկարծ սկսում է պոռալ) Դու ինձ չէս խաբի քո այդ հէքիաթներով ու շողոքորթութիւններով, ծեր ազունս:

Գնահատեալներդ դուրս բեր, տեսնեմ: Վա՛յ քեզ, թէ որ մէջերը
գտնէ մէկը վատ է եղել: Ես քո այդ մաշուած կաշուիցդ չափ-
րախներ կը ձեռն նրանց համար (տուն է մտնում):

VI

Անանիա. (Արագ եւ կիսածայն) Դէ, տղերք, դէս ու դէն
ընկէք, մտիկ արէք, ամեն ծակուծուկները իմացէք: Ո՛վ է իմա-
նում, կարելի է, մեզ էդ բանը հարկաւոր գայ: Դաթօ, դու դէ-
սը գնա, մի ուշանայ, թէ չէ նա կարող է տեսնել քեզ, էրեկլէ,
դու էլ տան չորս կողմը աչքի անցկացրու (դուրս է գնում):

VII

Էրեկլէ. Դաթօ, սիրտս հանգիստ չէ ասես, մի փորձանք
պիտի գայ գլխներիս:

Դաթօ. (Անհոգ) Ա՛յ քեզ իմ ձեռքն ու իմ թուրը: Մի
վախենաւ, եղբայր: Մեզ երկուսիս յաղթող չի լինի:

Էրեկլէ. Ես չեմ վախենում. միայն անցեալ գիշեր երազ
տեսայ—շատ ծանր երազ: Երազումս սուրբ Գէորգը իր տէգով
խոցեց կուրծքս...

Դաթօ. (Նրա խօսքն ընդմիջելով) Ո՞նց չէ, սուրբ Գէորգի
բան ու գործը հէնց դժւ ես: Ծնւտ արա, տան չորս կողմը պը-
տըտի՛ր, քանի մարդ չի երևում: Իսկ երազներդ պառաւանդի՛ն
պատմի՛ր: Ես երազներ մեկնող չեմ: Գնա:

Էրեկլէ. Ծնւտով արի (հետեւում է Անանիային: Դաթօն դիմում
է դէպի աջ: Նրա առաջ դուրս է վազում Գայիանէն):

VIII

Գայիանէ. (Յանկարծ կանգ է առնում եւ երկփոխ նայում է Դա-
թօին) Ո՞վ ես:

Դաթօ. (Շմած, ազադօրէն, զարմացած եւ տրփանքով մտիկ է
տալիս նրա երեսին եւ մի համր հիացքի մէջ՝ ձայն չի հանում):

Գայիանէ. (Դաթօն շատ է դուր գալիս նրան) Դու մի՞նչ ես:

Դաթօ. Ես Օթար-բէկի զինուորն եմ: Իսկ դու ո՞վ ես:

Գայիանէ. Ես էլ նրա աղջիկն եմ: Անհունդ:

Դաթօ. Դաթօ: Իսկ քե՛նք:

Գայիանէ. Գայիանէ: (Լռութիւն: Երկար իրար երես են նայում):
Ի՞նչի դու այստեղ ես: Հօրս զինուորները Գորումն են:

Դաթօ. Հօրդ հրամանով ձիեր եմ բերել փաթիշահի համար:
Դայիանէ. (Յնցուելով) Փաթիշահի համար: Ո՞վ է այդ փա-
թիշահը:

Դաթօ. Չեմ իմանում:

Դայիանէ. Նրան ոչ ոք չի իմանում: Նա թագաւոր է:

Դաթօ. (Նայում է նրա երեսին) Չեմ իմանում:

Դայիանէ. Իսկ դու գիտե՞ս, ինչտեղ է Իրանը:

Դաթօ. Ո՛չ: Գիտեմ միայն, որ այնտեղից են եկել պար-
սիկները ու տիրել մեր երկրին, և որ այժմ քո հայրը ծառա-
յում է Սիւլէյման թագաւորին: Նրան ենք ծառայում մենք ա-
մենք էլ:

Դայիանէ. Իսկ Սիւլէյման թագաւորը նոյնպէս պարսիկ
է. Իրանից է:

Դաթօ. Երևի: Այնտեղ ուղարկում են ոսկի, արծաթ, գե-
ղեցիկ ձիեր ու կոյս-աղջկերք: Մեզանից խլում ու այնտեղ են
ուղարկում:

Դայիանէ. Ո՞վ է խլում:

Դաթօ. Քո հայրը:

Դայիանէ. Սճառ է... (յանկարծ կանգ է առնում՝ ասես շան-
թուած մի անորոշ մտքից: Դաճօն նայում է նրան: Լռութիւն) Ինքդ
ինչտեղից ես:

Դաթօ. Անանուրից:

Դայիանէ. Ի՞նչտեղ է այդ Անանուրը:

Դաթօ. Ա՛յ, այնտեղ, սարերո՛ւմ:

Դայիանէ. Դու որսորդ ես:

Դաթօ. Ես տաճնումէկ յովազ եմ սպանած:

Դայիանէ. (Պատկոտանքով) Ա՛-մ: Սովորեցրո՛ւ ինձ, ինչպէս
պիտի կռուել նրանց հետ:

Դաթօ. Դու աղջիկ ես. դու յովազին յաղթել չես կարող:

Դայիանէ. Նա շատ է ուժեղ:

Դաթօ. Մի ամբողջ հորթ է տանում: Օ՛, ինչպէս
վառվռում են քո աչքերը: Թէ որ դու ինձ հրամայէիր, ես մէկ
անգամից երկու յովազի առաջ կ'ելնէի: Ես պատրաստ եմ քո
մէկ հայեացքի համար մինչև վերջին կաթ արիւնս ծառայել քո
հօրը:

Դայիանէ. (Թախծանքով) Ես շուտով գնալու եմ: Հայրս ինձ
տանում է թագուհու մօտ: Յետոյ... (լռում է):

Դաթօ. (Դունատուելով, շնչասպառ) Գնալի՛ս ես:

Դայիանէ. Իրան. (վշտով) հայրս ուզում է, որ ես Ի-
րանի թագուհի լինեմ: Միայն դրա համար պիտի թողնեմ որ-
սորդութիւնը, պիտի երեսս ծածկեմ և փաթիշահի կինը դառնամ:

Դաթօ. (ձիւ է արձակում եւ դուխը ձեռքերի մէջ սեղմում) Քեզ
էլ. քեզ էլ Իրան. թագուհի. երեսը ծածկել. եւ այն էլ ձիւ, քո
հայրը, ի՞նչ կամքով: Ես իմ կատաղի թշնամուս աղջկանն էլ
չէի ցանկանալ այդպիսի վիճակ:

Դայիանէ. Ի՞նչ ասացիր:

Դաթօ. Գայիանէ, Գայիանէ, Այնտեղ տանում են ստը-
կացնելու և ոչ թագուհի դարձնելու համար: Ուժով խլում են
աղջկանը մօրից, կնկանը՝ մարդից, հարսին՝ փեսայից: Քեզ
խաբում են, Գայիանէ: Քեզ ծախում են, ինչպէս ծախեցին Վը-
րաստանը, ծախեցին Քրիստոսին:

Դայիանէ. (Սարսափած) Ո՞վ, ձիւ:

Դաթօ. Առաջինը հէնց քո հայրը:

Դայիանէ. (Սարսափի մէջ, զուստուելով, սրտմտած) Վըս-
տանը, Քրիստոսին... իմ հայրը... ծախեց... իմ հայրը...

Դաթօ. Այո, քո հայրը: Ամբողջ ժողովրդի սիրտը ի՞նչ
այդ մասին: Հարցրու հայր Սաբային: Նա ամեն տեղ է լինում:
Քո հայրը ահ ու դող է գցել ժողովրդի սիրտը ի՞նչ պատիժնե-
րով: Բաւական է, որ նա մի խօսք ասէր, և մենք պարսպի
պէս կը բոլորէինք նրա չորս կողմը: Քաջեր և ուժեղներ դեռ
անպակաս են մեզանում: Մեզ բոլորիս իբրև ստրուկներ դեռ
չեն ծախել Իրանին, ինչպէս որ քո հայրն է ուզում ծախել
քեզ, օ, իմ սիրուն, երկնային հրշտակ, աչքիս լոյս:

Դայիանէ. (Շփոթուած) Կնք: Ի՞նչ ես ասում... Ես...

Դաթօ. (Աւելի ուժգին ու կրքոտ) Որպէս կայծակն է
կրակում վառօդը, այնպէս էլ դու կրակեցիր իմ սիրտը: Եթէ
ես մինչև այժմ չէի շտապում—այժմ կը շտապեմ: Այժմ ես քո
մէջն եմ տեսնում այն ամենը, ինչ որ պաշտպանել ու փրկել
էի փափագում—և՛ հայրենիք, և՛ Աստուած, և՛ ազատութիւն:
Սարսափելի չեն ինձ համար ոչ քո հօր, ոչ էլ նրա տիրոջ՝
Վրաստանի կրակ ու պատուհաս Սիւլէյմանի բոլոր զօրախմբե-
րը: Ես դուրս կը կորզեմ քեզ քո պահապանների ճանկերից...
և եթէ քեզ տանելու լինեն, ես՝ որպէս յովադ՝ գաղտագողի
կը հետևեմ քո քարվանսին... Ընկերներ ու բարեկամներ շատ
ունեմ: Նրանք առաջնորդ են ուզում—ես կը դառնամ նրանց
առաջնորդը: Երբ սառցէ փոքրիկ կտորը պոկւում է սարի գըլ-
խից ու ցած գլորւում, նա մեծանում, մի անեղ փլուածք է
դառնում, նա սրբում, իր հետ տանում է, ինչ որ պատահում է
ճանապարհին—և՛ յաւիտենական ժայռեր, և՛ անտառներ, և՛
գիւղեր... Այսպէս էլ մենք ամեն ինչ կը ջնջենք, կը խորտա-

կենք քո ազատութեան համար, իմ կեանք ու արև՝ (երկար համբուրում է նրան: Լսում է Մայկօի ձայնը—«Գայիանէ՛, Գայիանէ՛»):

Գայիանէ. (Ազատուելով Դաթօի գրկից) Հեռացիր շուտով...

Դաթօ. Մի վախենար (դուրս է վազում: Ոտքերը հազիւ-հազ քաշ տալով՝ ներս է մտնում յոգնած Մայկօն):

IX

Մայկօ. Ա՛յ թէ ինչտեղ ես եղել. վերջապէս գտայ քեզ... Ա՛յ, Գայիանէ, դու իմ հոգին կը հանես (Թուլացած, ծանր շունչ քաշելով ընկնում է՝ պինդ բռնելով ու բաց չթողնելով նրա ձեռքը) Մէկ ժամ է, քեզ եմ որոնում, դէսուդէն եմ ընկել, կանչում եմ, չկան ու չկան... Օ՛հ, սուրբ Աստուածածին, շունչ քաշել չեմ կարողանում...

Գայիանէ. (Արդէն ուշքի է եկած: Նայում է չորս կոմբ: Կարծես ամբողջապէս վերածնունդ լինի: Նրա մէջ յանկարծ զարթնում է խելօք, ծածկամիտ կինը) Ներքը, դայեակա... Վեր կաց. դնանք, ուր որ ուզում ես: Ես... (մտախոհ): Է՛լ չեմ վազիղիլ: Ես էլ յոգնել եմ:

Մայկօ. (Տնքոնքալով) Իսկոյն, միայն կամայց, չեմ կարող: Օ՛հ...

Գայիանէ. Ասած ինձ, (մտախոհ նայում է դէպի տարածուածիւնը) իմ հայրը... քրիստոնեայ է:

Մայկօ. (Վախից իրան կորցրած) Քեզ ի՞նչ, իմ ճերմակ եասամանս:

Գայիանէ. (Պինդ սեղմելով նրա ձեռքը) Պատասխանիր:

Մայկօ. (Միանգամայն ապշած նրա այդ նոր եղանակով խօսելուց) Քրիստոնեայ էր առաջ...

Գայիանէ. Իսկ հիմա՞յ:

Մայկօ. Հիմայ ո՛չ:

Գայիանէ. (Շշուկով) Ուրեմն ճշմարիտ է... բոլորը ճշմարիտ է... Իսկ իմ մօրը... սպանել են... Ո՛վ է սպանողը:

Մայկօ. Հանդա՛րտ, գաւա՛կս, հանդա՛րտ, թէ Աստուած կը սիրես...

Գայիանէ. (Աւելի խիստ) Ո՛վ է սպանողը:

Մայկօ. (Հաղիւ լսելի ձայնով) Միւլէյման թագաւորը:

Գայիանէ. Եւ իմ հայրն այժմ ծառայում է նրան:

Մայկօ. Ի՞նչ է պատահել քեզ, Թռչնիկս (Գայիանէի շարժմունքի վրայ): Այո, մենք ամենքս էլ նրա ստրուկներն ենք:

Գայիանէ. Մենք ստրուկներ ենք, իսկ հայրս ծառայում է նրան:

Մայկօ. (Աղերսանքով ու զողողալով) Մհա կաց, զաւակս, սհա կաց...

Դայիանէ. (Աւելի ու աւելի լարուած) Ի՞նչու ես հօրս հետ չեի ապրում:

Մայկօ. Ձեմ իմանում, ես ոչինչ չեմ իմանում: Դու ինձ կրակի մէջ կը գցես:

Դայիանէ. Ասա, ի՞նչու:

Մայկօ. Նա վախենում էր քեզ իր հարեմում պահել:

Դայիանէ. Ի՞նչտեղ:

Մայկօ. Հարեմում: Նա շատ կանայք, աղջկերք ու տղերք ունի ափստեղ... Նրանց հաւատով այդպէս է... Կարելի է շատ կլին ունենալ. մի քանիսներն ասում են—միայն չորս. միւսներն ասում են—Թէկուզ հարիւր: Ձեմ իմանում, քո հայրն էլ հարիւր կլին ունի Թէ չէ, բայց ասողներ կան, որ մի-մի անգամ աւելի է լինում, մի-մի անգամ—պակաս: Եւ ամենքն էլ միատեղ են ապրում: Իսկ երբ որ նրանցից մէկնումէկը էլ դուր չի գալիս քո հօրը, նա իսկոյն ասում է—արձակում եմ քեզ: Ու դուրս է անում: Բայց մեր տէրը բարի է, նա դուր տեղը իսկի դուրս չի անի. որ կնկանից որ բեզարում է, իսկոյն նւրան կամ իր զօրականներից մէկին է տալիս, կամ իբրեւ պարգև՝ բարեկամին է ուղարկում: Իսկ էնպէս, դուր տեղը երբեք դուրս չի գցում հարեմից:

Դայիանէ. Եւ նա բացի ինձանից ուրիշ զաւակներ էլ ունի:

Մայկօ. Ունի: Բայց նա միայն քեզ է սիրում: Իսկ նւրանք է՞նքան շատ են, որ ամենին սիրել չի էլ կարելի:

Դայիանէ. Ի՞նչտեղ է Իրանը:

Մայկօ. Հեռու է:

Դայիանէ. Ո՞վ է այնտեղ թագաւորը:

Մայկօ. Փաթիշահը: Նա մեր թագաւորի թագաւորն է:

Դայիանէ. Նա էլ այնքան կլին ունի, ինչքան որ հայրս:

Մայկօ. Է՛-է՛. աւելի շատ: Սաղ աշխարհքի ամենասիրուն աղջիկներին նրան են պարգև ուղարկում:

Դայիանէ. (Գլուխը ձեռքերի մէջ սեղմելով՝ երկար լուռ է ու լացուած մտածում. երեսն անպատմելի տանջանք է արտայայտում) Գնանք (Մայկօի հետ հեռանում է: Մայկօն շշջում է. «Միայն ծէն-ծպտուն ջր-ձանես, զաւակս, չասես, որ ես»... Ներս է գալիս Օթար-բէկը, սրա հտեւից—Գլախան՝ ձախ կողմից):

X

Օթար-բէկ. (Ըստ երեւոյթ ն գոհ) Բերած ձիաներդ լաւ են, շատ լաւ են: Իմ կողմից յայտնիր քո համազօրացիներին, որ ես նրանց ազատում եմ Անանուրի բերդի շինութեան վրայ բանելուց:

Անանիա. Մեծ է քո շնորհը, ողորմած տէր: Միայն զոհւր. մերոնք սիրով են բանում: Նրանք ասում են—պարսիկները բերդն իրանց հետ չեն տանելու, մեզ կը մնայ:

Օթար-բէկ. (Յանկարծ շուռ է զալիս այդ անակնկալ պատասխանից եւ սուր աչքով նայում է նրան) Քեզ հետ եմ, Գլխիս: Այդ Բնչտեղից ես դու այդպէս համարձակ լեզու ատել: Կարծում ես, թէ ես չհասկացայ, որ դու հօրս յիշելով երեսիս ծիծաղում էիր: (Նրա դէմքը կասկածով է կրտրում զսպած դայրոյթից) Բայց ես սիրում եմ հանաքներ լսել իմ հանաքչի Բեսօից. իսկ ուրիշ հանաքչիներ երեսներն են ծամածռում իմ առաջ, միայն ոչ ծիծաղից, այլ կրակից ու մտրակից: Ես սիրում եմ համարձակութիւնը, երբ թշնամիներին են ջարդում: Իսկ իմ առաջ համարձակութիւն բանեցընողներ ես դեռ չեմ ճանաչում: Իմ առաջ այդպիսիների երեսները մեռելի գոյն են ստանում:

Անանիա. (Հասարակ, զոնովական եղանակով) Էլ ձեր ես ուշացնում, մեծ տէր: Մահն ու կեանքը քո ձեռին է: Միայն մահն ու ես հին բարեկամներ ենք և շատ անգամ ենք իրար աչքի մէջ մտիկ տուել: Ղորդ է, նա չէր կարմրում, համա ես էլ չէի դեղնում: Ամեն մէկը մեզանից իր ունեւորն էր մնում:

Օթար-բէկ. (Բռնելով նրա ուսերից) Մերհուկ, ես կարդում եմ քո միտքը: Դու ինձ խնդրեցիր, որ ծառայութեան առնեմ որդիներդ իմ մօտ, որպէսզի նրանք ինձ սպանեն՝ մէջքիս զարկելով իրանց սուրը:

Անանիա. Դու խառնում ես, տէր իմ: Մէջքին պարսիկներն են զարկում: Մենք կրծքին ենք զարկում (Օթար-բէկը ցած է զգում միտքերը). քանի որ քաջորդի, երանի թէ իմ որդիների պէս շատ պաշտպաններ տար քեզ թէ քո առաջուայ և թէ հիմիկուայ նոր Աստուածդ: Երբ որ պարսիկները կ'ուզենան ազատուել քո ծառայութիւնից, ինչպէս որ այդ սովոր են նրանք անելու, ձէն տուր էրեկէին ու Դաթօին: Դու կը տեսնես, թէ ինչ գնով նրանք իրանց բնածին իշխանին կը տան պարսիկների ձեռքը:

Օթար-բէկ. Լսիր, ծերհուկ: Ես քեզ արձակում եմ անվը-